

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

УДК 354.21:336.457

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2021.22.01>

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОПОДАТКУВАННЯ ОПЕРАЦІЙ ІЗ КРИПТОВАЛЮТАМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ: НАЦІОНАЛЬНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Крутько Маргарита Анатоліївна,
доктор економічних наук,
доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
(Факультет економічних відносин
та фінансів
Державного біотехнологічного
університету, м. Харків, Україна)

Стаття присвячена поняттю правового регулювання операцій із криптовалютою в Україні з урахуванням міжнародного досвіду в аспекті оподаткування. Встановлено, що в умовах світової глобалізації та інформатизації суспільного життя стрімкого розвитку набуває ринок інформаційних технологій, серед яких займають своє місце і криптовалюти, які є досить популярними цифровими активами й платіжними системами в Україні та світі. Доведено, що нові, сучасні реалії зумовлюють необхідність державам урегулювати ринок криптовалют у правовій площині та забезпечити цивілізований розвиток нової цифрової економіки. Визначено, що національне законодавство більшості країн, зокрема й України, не має визначення правового статусу криптовалюти, тоді як виробництво й обіг таких активів не заборонені, це означає, що учасники цього ринку перебувають практично повністю поза межами правового поля держави, а тому актуальним залишається дослідження питання проблематики у сфері правового регулювання оподаткування операцій із криптовалютами з урахуванням міжнародних напрацювань та здобутків. Проаналізувавши проблематику оподаткування операцій із криптовалютою, можна дійти висновку, що гострою та найбільш актуальною є проблематика правового регулювання правового статусу криптовалют та оподаткування операцій із ними, а точніше, взагалі відсутність законодавчого врегулювання цифрових активів в площині України. Доведено, що відсутність закріплення легального визначення та правового статусу криптовалюти не дає змоги обрати ефективну та прозору систему оподаткування, яка натепер здійснюється за загальними та спрощеними правилами, що дає можливість власникам та користувачам віртуальної валюти вести тіньовий бізнес, який негативно впливає на стан економіки країни. Встановлено, що задля вирішення вказаних питань доцільно розробити та прийняти спеціальне законодавство у сфері виготовлення, обігу та оподаткування криптовалюти з урахуванням міжнародного досвіду розвинених країн у цій галузі.

Ключові слова: криптовалюта, правове регулювання операцій із криптовалютою, національний та зарубіжний досвід, оподаткування операцій із криптовалютою, правове регулювання.

**PROBLEMS OF LEGAL REGULATION OF TAXATION
OF OPERATIONS WITH CRYPTOCURRENCIES AND WAYS OF THEIR SOLUTION:
NATIONAL AND FOREIGN EXPERIENCE**

Krutko Marharyta Anatoliyivna,
Doctor of Economic Sciences,
Associate Professor of Finance,
Banking and Insurance
(Faculty of Economic Relations and
Finance State Biotechnological University,
Kharkiv, Ukraine)

The article is devoted to the concept of legal regulation of cryptocurrency transactions in Ukraine, taking into account international experience in taxation. It is established that in the conditions of world globalization and informatization of public life the market of information technologies acquires its rapid development, among which cryptocurrencies, which are quite popular digital assets and payment systems in Ukraine and the world, take their place. It is proved that new, modern realities necessitate states to regulate the cryptocurrency market in the legal plane and ensure the civilized development of the new digital economy. It is determined that the national legislation of most countries, including Ukraine, does not define the legal status of cryptocurrency at the same time when the production and circulation of such assets is not prohibited, which means that market participants are almost completely outside the legal field. therefore, the study of issues in the field of legal regulation of taxation of cryptocurrency transactions, taking into account international developments and achievements, remains relevant. Analyzing the issue of taxation of cryptocurrency transactions, we can conclude that the most acute and relevant issue is the legal regulation of the legal status of cryptocurrencies and taxation of transactions with them, and more precisely the lack of legislation on digital assets in Ukraine. It is proved that the lack of legal definition and legal status of cryptocurrency does not allow to choose an efficient and transparent taxation system, which is currently implemented under general and simplified rules, which allows owners and users of virtual currency to conduct shadow business. It is established that in order to address these issues it is advisable to develop and adopt special legislation in the field of production, circulation and taxation of cryptocurrency, taking into account the international experience of developed countries in this field.

Key words: cryptocurrency, legal regulation of cryptocurrency transactions, national and foreign experience, taxation of cryptocurrency transactions, legal regulation.

Постановка проблеми. В умовах світової глобалізації та інформатизації суспільного життя стрімкого розвитку набуває ринок інформаційних технологій, серед яких займають своє місце і криптовалюти, які є досить популярними цифровими активами та платіжними системами в Україні та світі. Нові, сучасні реалії зумовлюють необхідність державам урегулювати ринок криптовалют у правовій площині та забезпечити цивілізований розвиток нової цифрової економіки. Національне законодавство більшості країн, зокрема й України, не має визначення правового статусу криптовалюти, тоді як виробництво й обіг таких активів не заборонені, це означає, що учасники цього ринку перебувають практично повністю поза межами правового поля держави, а тому актуальним залишається дослідження питання проблематики у сфері правового регулювання оподаткування операцій із криптовалютами з урахуванням міжнародних напрацювань та здобутків.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням визначення правової суті криптовалют, а також проблематиці оподаткування операцій, опосередкованих нею, у науці фінансового права присвячено безліч комплексних праць видатних вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як: В. Костюченко, К. Некіт, Л. Фрідкін, С. Капкун, В. Малишко, А. Бегер, В. Дядик, А. Федоров та інших дослідників. Попри наявність багатьох наукових праць, присвячених згаданій проблематиці, у науці фінансового права до кінця не вирішеними залишаються проблемні аспекти правового регулювання криптовалют, а тому, зважаючи на стрімкий розвиток суспільних відносин, вважаємо за необхідне продовжити дослідження вказаної тематики, основну увагу приділивши саме проблемам правового регулювання оподаткування операцій із криптовалютами з урахуванням досвіду розвинених зарубіжних країн.

Мета статті полягає в детальному аналізі проблем регулювання оподаткування операцій із криптовалютами у правовій площині, а також у розробленні пропозицій щодо шляхів реформування законодавства в цій сфері та напрацюванні ефективного механізму задля вирішення названих проблем, урахувавши закордонний досвід розвинених країн у розрізі згаданого питання.

Виклад основного матеріалу. Категорія «криптовалюта» є відносно новою та майже не розкритою в юридичній та економічній доктрині, тому за доцільне для початку вважаємо визначення її поняття, природи та механізму функціонування для подальшого дослідження оподаткування операцій із криптовалютами в правовій площині. Поняття «криптовалюти» в науці розглядають як вид цифрового активу, що служить засобом обміну та використовує криптографію для безпеки своїх транзакцій, контролю створення додаткових одиниць та для перевірки передачі активів. Криптовалюта часто ототожнюється з такими поняттями, як «віртуальна валюта» (в офіційних звітах Світового банку та Європейського центрального банку), «цифрова валюта» та «Інтернет-валюта» [4, с. 266]. Ю. Асадчев розглядає криптовалюту у вузькому значенні просто як цифрову (віртуальну) валюту, яка не має фізичного вираження. Одиницею такої валюти є «coin», що в перекладі з англійської означає «монета». Водночас монета захищена від підробки, оскільки являє собою зашифровану інформацію, яку неможливо скопіювати [16]. Загалом можна сказати, що криптовалюта – це специфічний вид цифрового активу, функціонування якого забезпечується криптографічними методами [13, с. 5]. Головними ознаками такої валюти є такі: її емісія не входить до компетенції центрального банку, а розмір емісії залежить виключно від особливостей системи, в якій вона існує; курс такої валюти не має зв'язку з економікою будь-якої країни, а встановлюється виключно ринковим шляхом, тобто залежить від попиту на неї; безпечність та анонімність зберігання та проведення розрахунків, оскільки всі операції з криптовалютами є незворотними та в їх виконанні використовуються унікальні комп'ютерні коди, які фізично неможливо відстежити [11, с. 6].

Перед жителями сьогодення ставиться вимога швидко та якісно адаптуватися до нововведень у сфері розрахунків та платежів, оскільки вони часто використовуються та безпосередньо пов'язані з розвитком економіки, держави та доброту населення. У зв'язку з обігом та створенням криптовалют виникає питання про її правове регулювання на національному та на міжнародному рівнях. Найбільш гострою перешкодою стає механізм закріплення поняття та обігу криптовалют у законодавство, а також ефективного механізму оподаткування операцій із віртуальною валютою. Звичайно, нелегким є сам процес створення цифрової валюти – майнінг (видобуток), але врегулювання відносин у правовій площині щодо криптовалют є досить серйозною дилемою та потребує нагального дослідження та вирішення [10]. Важко не погодитися з тим, що сьогодні українське суспільство досить активно користується

цифровою валютою, адже країна входить у першу п'ятірку країн за кількістю створених біткоїн-гаманців. Однак на законодавчому рівні правовий режим криптовалют не регламентований, що може бути зумовлено багатьма ризиками щодо її використання [1, с. 7].

Наразі в Україні жодна криптовалюта не набула визначеного правового статусу. У листі Національного банку «Щодо віднесення операцій з криптовалютою «Bitcoin» до операцій з торгівлі іноземною валютою, а також наявності підстав для зарахування на поточний рахунок в іноземній валюті фізичної особи іноземної валюти, отриманої від продажу «Bitcoin» від 8 грудня 2014 р. № 29-208/72889 щодо криптовалют зазначено: «Випуск віртуальної валюти «Bitcoin» не має будь-якого забезпечення та юридично зобов'язаних за нею осіб, не контролюється державними органами влади жодної із країн. Отже, «Bitcoin» є грошовим сурогатом, який не має забезпечення реальної вартості». Крім того, в іншому Листі НБУ наголосив: «Випуск та обіг на території України інших грошових одиниць і використання грошових сурогатів як засобу платежу забороняються». Враховуючи зазначене вище, Національний банк України розглядає криптовалюту «Bitcoin» як грошовий сурогат, який не має забезпечення реальною вартістю та не може використовуватися фізичними та юридичними особами на території України як засіб платежу, оскільки це суперечить нормам українського законодавства [17]. Наразі позиція державних інститутів щодо правового статусу озвученого питання досить обережна. Так, у спільній заяві фінансових регуляторів щодо статусу криптовалют в Україні від 30 листопада 2017 р. Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку й Національна комісія, яка здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг, переконані, що складна правова природа криптовалют не дає змоги визнати їх ані грошовими коштами, ані валютою й платіжним засобом іншої країни, ані валютною цінністю, ані електронними грошима, ані цінними паперами, ані грошовим сурогатом [6].

Проте спроби врегулювати обіг, зберігання, володіння, проведення операцій за допомогою криптоактивів в Україні були шляхом внесення низки законопроектів, які були покликані врегулювати правовий статус цифрової валюти, зокрема:

– Закон України «Про віртуальні активи» прийнято в першому читанні, і він досі перебуває на розгляді в парламенті;

– Проекти Закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні» № 9083 та № 9083-1, які стосуються правового статусу та обігу криптовалют, що могли б вирішити згадані вище проблеми (зокрема, в законопроекті № 9083 запропоновані визначення основних термінів у сфері криптовалют: віртуальні активи, криптовалюта, майнінг, токен, операції з віртуальними активами тощо);

– Проект Закону «Щодо оподаткування операцій із криптоактивами» без руху в Раді ще з кінця 2019 р.;

– Закон «Про запобігання та протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом» дає коротке визначення віртуальних активів, проте не зараховує до них криптовалюту;

Винятком у цій правовій невизначеності є Закон України «Про запобігання корупції», який чітко передбачає, що криптовалюта має бути задекларована в антикорупційній декларації і так далі. [2]. Проте незрозумілим залишається, у якій формі має бути задекларована криптовалюта, адже її правовий статус залишається невизначеним і до об'єктів цивільних прав, зокрема до грошей чи майна, її віднести не можна. Тобто чинне національне законодавство також не має жодних спеціально-нормативних правил щодо декларування та оподаткування таких видів активів. Загалом

натепер в Україні нагального вирішення потребують два основні проблемні аспекти: перше – віртуальна валюта не має визначеного правового статусу; друге – відсутня урегульованість бази оподаткування.

Варто зазначити, що на міжнародному ринку платежів становище криптовалюти залежить від того, який підхід обирають уряди в регулюванні операцій з цією криптовалютою. Країни з лояльною позицією до криптовалюти через фінансові регулятори оподатковують, ліцензують або обмежують розрахунки з цією валютою. Так, у США використовують два підходи до оподаткування операцій у біткоїнах: 1) оподаткування капітального активу (довгострокові інвестиції) за ставкою 15% від отриманих доходів та короткострокові інвестиції за ставкою 35%; 2) оподаткування операцій із валютою за ставкою 23% [7, с. 90]. Також у законодавстві визначений обов'язок ведення запису всіх операцій із електронною валютою. У разі відсутності документального підтвердження здійснених операцій база оподаткування розраховується з урахуванням найвищої вартості криптовалюти на день продажу [15, с. 253]. Міністерством фінансів США створено національний реєстр децентралізованих віртуальних валют. Комісія з торгівлі товарними ф'ючерсами (CFTC) у вересні 2015 р. прийняла рішення про те, що криптовалюта є біржовим товаром із цінністю золота та срібла. Є нині також і низка країн (Канада, Німеччина, Нідерланди, Швейцарія, Хорватія, Болгарія), у яких криптовалюта має сприятливий інституційний режим використання і той самий правовий статус, що й національна валюта [12]. Великобританія вважається одним із лідерів у сфері розвитку блокчейн-проектів і криптовалют, віртуальна валюта там вважається унікальною комбінацією цифр, яка отримана в результаті складних математичних обчислень і алгоритмів, тому криптовалюти не підпадають під дію фінансового законодавства, проте врегульовано питання оподаткування операцій із цифровими валютами [3, с. 179–180]. Корпоративний податок за будь-які операції із криптовалютами компанії сплачують на загальних підставах, як за будь-які валюти чи активи – 19–20%. Залежно від ситуації дохід суб'єкта господарювання може оподатковуватися на приріст капіталу (Capital Gains Tax) у розмірі 19–20%. Щодо ПДВ, то майнінг та обіг цифрової валюти звільнені від оподаткування ПДВ згідно зі статтею 135(1)(d) Директиви 2006/112/ЄС [18].

Отже, міжнародна практика використання криптовалюти, її регулювання та оподаткування в різних країнах світу відрізняється. Високорозвинені країни визнають криптовалюту платіжними засобами чи взагалі прирівнюють її до національної валюти та впроваджують регулювання та контроль за електронними платежами, обкладають їх податками. Країни з більш слабкою економікою не готові до використання подібних платіжних систем. Тому вони обирають нейтралітет, уникають прийняття рішень у сфері віртуальної валюти або взагалі її забороняють. Україна в цьому питанні залишається на стадії розгляду, проте існують перспективи легалізації криптовалюти в нашій країні [9, с. 121].

Щодо оподаткування криптовалютних операцій в Україні, то до них застосовуються стандартні правила. Так, дохід фізичної особи, отриманий у вигляді цифрової валюти, оподатковується за стандартною ставкою 18%, а прибуток юридичних осіб – залежно від системи оподаткування такої особи. Питання з оподаткуванням її податком на додану вартість є досить спірним, оскільки криптовалюта не визначена як товар на законодавчому рівні [14, с. 522]. Цікавим питанням став факт визнання криптовалюти товаром чи послугою, оскільки положення чинного Податкового кодексу України прив'язують оподаткування саме до оподаткування товарів або послуг. Міністерство фінансів чітко висловило свою позицію, за якою криптовалюту слід оподатковувати згідно з КВЕД 64.19 «Інші види грошового посередництва», який найбільше

відображає суть операцій із криптовалютами, із такою позицію згодні експерти Євро-стат із питань класифікацій, які рекомендують класифікувати діяльність із «майнінгу» та реалізації криптовалют у позиції 64.19 «Інші види грошового посередництва», торгівлі (обміну) криптовалютами – у позиції 66.19 «Інша допоміжна діяльність у сфері фінансових послуг, крім страхування та пенсійного забезпечення». За таких обставин операції фізичних осіб із купівлі-продажу криптовалюти слід оподатковувати за ставкою 18% – податок на доходи з фізичних осіб та 1,5% – військовий збір [19]. Проте якщо цифрову валюту вважати активом (товаром), операції з купівлі-продажу оподатковуватимуться ПДВ, з яким існує багато труднощів через неврегульованість у контексті віртуальних валют. Якщо звернутися до міжнародного досвіду, то можна навести як приклад постанову Європейського суду від 22 жовтня 2015 р., яка визначила, що операції з обміну традиційних валют на біткоіни повинні бути вільними від ПДВ, оскільки правила ЄС забороняють стягнення такого податку з операцій із обміну валют, банкнот та монет. Наразі в Україні це питання законодавчо не врегульоване [5].

Проблеми оподаткування операцій із криптовалютами часто виникають також у сфері електронної комерції, адже віртуальна валюта славиться своєю анонімністю та безпекою, а оскільки на національному рівні проведення операцій із цифровими активами не врегульоване, суб'єкти господарювання приховують свої прибутки у вигляді віртуальної валюти та не сплачують на неї податок. Тому у вітчизняному законодавстві необхідно здійснити такі уточнення. Перше уточнення полягає в розмежуванні поняття та визнанні криптовалюти платіжним засобом або товаром. Друге уточнення полягає в тому, що необхідно розробити ефективну модель оподаткування криптовалюти. Третє уточнення полягає у визначенні порядку видобування (майнінгу) криптовалюти через надання з боку держави ліцензії на таку діяльність [8, с. 205].

Висновки. Отже, проаналізувавши проблематику оподаткування операцій із криптовалютою, можна дійти висновку, що гострою та найбільш актуальною є проблема права регулювання правового статусу криптовалют та оподаткування операцій із ними, а точніше, цілковита відсутність законодавчого врегулювання цифрових активів у площині України. Відсутність закріплення легального визначення та правового статусу криптовалюти не дає змоги обрати ефективну та прозору систему оподаткування, яка сьогодні здійснюється за загальними та спрощеними правилами, що надає власникам та користувачам віртуальної валюти можливість вести тіньовий бізнес, який негативно впливає на стан економіки країни. Задля вирішення вказаних питань доцільно розробити та прийняти спеціальне законодавство у сфері виготовлення, обігу та оподаткування криптовалюти з урахуванням міжнародного досвіду розвинених країн у цій галузі.

Список використаних джерел:

1. Абраамян С.С. Криптовалюта з точки зору цивільного права. Одеса, 2019. 24 с. *Репозитарій Національного університету «Одеська юридична академія» : вебсайт.* URL: <http://dSPACE.onua.edu.ua/handle/11300/15077>
2. Бережна Т. Все, що варто знати про оподаткування та декларування криптовалюти для фізичних осіб. *Адвокатське об'єднання: Василь Кісіль і Партнери.* 2021. URL: <https://vkr.ua/publication/vse-shcho-var-to-znati-pro-opodatкуванняya-ta-deklaruvannya-kriptovalyuti-dlya-fizichnikh-osib>
3. Бігняк О.В. Криптовалюта і міжнародне приватне право: які колізійні прив'язки застосовуються. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2020. № 2. С. 177–181.
4. Дядик В.О. Правове регулювання обігу криптовалюти (міжнародний досвід). *Юридичний науковий електронний журнал.* 2020. № 8. С. 266–270.

5. Загрядська М. Криптовалюти в Україні. *Юридична газета online*. 2019. № 36(690). *Юридична газета онлайн*. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/podatкова-praktika/kriptovalyuti-v-ukrayini.html>
6. Лисенко С. Правовий захист операцій із криптовалютами: примарний чи реальний? *Національна Асоціація Адвокатів України*. 2021. URL: <https://unba.org.ua/publications/print/6558-pravovij-zahist-operacij-iz-kriptovalyutami-primarnij-chi-realnij.html>
7. Макарчук І.М. Особливості функціонування світового ринку криптовалюти в умовах трансформаційних змін глобального економічного середовища. *Агросвіт*. 2021. № 7–8. С. 85–93.
8. Макурін А.А. Визначення правового статусу в Україні та за кордоном сучасних грошових знаків. *Проблеми економіки. Серія: «Фінанси та банківська справа»*. 2019. № 3(41). С. 202–207.
9. Панасюк В.М. Фінансовий інструментарій технології блокчейн: перспективи обліку та оподаткування. *SCIENTIFIC COLLECTION «INTERCONF». INTERNATIONAL SCIENTIFIC DISCUSSION: PROBLEMS, TASKS AND PROSPECTS*. 2021. № 52. С. 116–125.
10. Плита А.І. Криптовалюта: її правовий режим, проблеми застосування. Збірник кращих студентських робіт за результатами всеукраїнського конкурсу есе на тему «Правове регулювання інформаційних технологій в Україні: проблеми та перспективи сучасності». 2017. URL: https://ukrainepravo.com/legal_publications/essay-on-it-law/it_law_plyta_%D1%81ryptocurrency/
11. Прокопенко Н.С. Оподаткування криптовалютного бізнесу: реалії і перспективи. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 7. С. 5–10.
12. Рисін В.В. Правовий статус криптовалюти як фінансового інструменту. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2018. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6647>
13. Самоходський І., Шелест О. Зелена книга регулювання ринку криптовалют. *Офіс ефективного регулювання BRDO*. 2018. 69 с.
14. Ткачук І.І. Статус криптовалют в Україні та інших країнах світу. *Економіка і суспільство*. 2018. Випуск 16. С. 521–526.
15. Чаплінська О.В. Оподаткування крипто валюти в Україні: реалії та перспективи. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 1. С. 252–254.
16. Асадчев Ю. Криптовалюта в Україні 2021: купівля, правовий статус та оподаткування. *LexInform: юридичні новини*. 2021. URL: <https://lexinform.com.ua/v-ukraini/kriptovalyuta-v-ukrayini-2021-kupivlya-pravovuj-status-ta-opodatkovannya/>
17. Правовий статус криптовалют в Україні. *Кременецький місцевий центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги*. 2019. URL: <http://vyshnivetska-gromada.gov.ua/правовий-статус-криптовалют-в-україн/>
18. Великобританія і криптовалюти: регулювати чи не регулювати? *Axon Partners u European Business Association «Блокчейн і право»*. 2018. URL: <https://eba.com.ua/velykobrytanyya-y-kriptovalyuty-regulyrovat-lyly-ne-regulyrovat/>
19. Оподаткування операцій з криптовалютами: Мінфін у пошуках істини. *Вісник офіційно про податки*. 2019. URL: <http://www.visnuk.com.ua/uk/news/100010440-opodatkovannya-operatsiy-z-kriptovalyutami-minfin-u-poshukakh-istini-1>